

Συμβολή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης

- Βελτίωση της Ποιότητας και Ταχύτητας της Πολιτικής και Ποινικής Δίκης
- (Αναδι-)Οργάνωση του Δικαστικού και Σωφρονιστικού Συστήματος

Συμβολή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης

- Βελτίωση της Ποιότητας και Ταχύτητας της Πολιτικής και Ποινικής Δίκης
  - (Αναδι-)Οργάνωση του Δικαστικού και Σωφρονιστικού Συστήματος

Συμβολή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης
Εταιρία Δικαστικών Μελετών

ISBN 978-960-562-412-5

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάσο δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε πλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

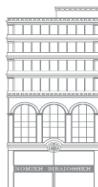
Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημία τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Art Director: Θοδωρής Μαστρογιάννης
Υπεύθυνος Παραγωγής: Ανδρέας Μενούνος
Φωτοστοιχείοθεσία: Χρυσούλα Ζια, Γιάννης Δεδούσης
Παραγωγή: NB Production AM140515M23

NOMIKΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομιχάλη 23, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org
Αθήνα: Μαυρομιχάλη 2, 106 79 • Τηλ.: 210 3607 521
Πειραιάς: Φίλωνος 107-109, 185 36 • Τηλ.: 210 4184 212
Πάτρα: Κανάρη 15, 262 22 • Τηλ.: 2610 361 600
Θεσ/νίκη: Φράγκων 1, 546 26 • Τηλ.: 2310 532 134

EFQM
Committed to excellence

ΕΤΑΙΡΙΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ
ΜΕΛΕΤΩΝ

Συμβολή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης

- Βελτίωση της Ποιότητας και Ταχύτητας της Πολιτικής και Ποινικής Δίκης
- (Αναδι-)Οργάνωση του Δικαστικού και Σωφρονιστικού Συστήματος

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Contribution towards an Effective Justice

Association for Judicial Studies

ISBN 978-960-562-412-5

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address below.

DISCLAIMER

The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKI BIBLIOTHIKI

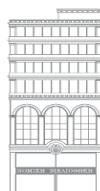
23, Mavromichali Str., 106 80 Athens Greece
Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

member of Europe's 500
dynamic entrepreneurs

Committed to excellence

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Εταιρία Δικαστικών Μελετών (ΕΔΜ) είναι ένας επιστημονικός φορέας, που λειτουργεί από το 1983 με τη νομική μορφή του σωματείου, με μέλη της ανώτατους και ανώτερους δικαστικούς λειτουργούς και καθηγητές νομικών μαθημάτων των Πανεπιστημίων της Χώρας.

Ιδρύθηκε με την πρωτοβουλία μιας λαμπρής γενιάς δικαστικών λειτουργών και καθηγητών πανεπιστημίου με στόχο την αναβάθμιση και τη βελτίωση του έργου της δικαιοσύνης και τη στερέωση της αξιοπιστίας της στη συνείδηση των πολιτών.

Καταστατικός σκοπός της ΕΔΜ είναι ο εντοπισμός των προβλημάτων της Δικαιοσύνης και στη συνέχεια η διατύπωση επιστημονικά δόκιμων και πρακτικά εφαρμόσιμων στην ελληνική πραγματικότητα λύσεων, προκειμένου να διασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία της Δικαιοσύνης και να βελτιωθούν οι συνθήκες απονομής της. Στην υπερτριακονταετή λειτουργία της η ΕΔΜ, πέρα από τις τακτικές συνεδριάσεις της (αρχικά δεκαπενθήμερες και ήδη μηνιαίες), διοργάνωσε με επιτυχία αρκετά συνέδρια και διατύπωσε πορίσματα και εύστοχες προτάσεις για την επίλυση προβλημάτων της δικαιοσύνης, πολλές από τις οποίες υιοθετήθηκαν από την πολιτεία.

Είναι λοιπόν ευνόητο ότι η ΕΔΜ δεν θα μπορούσε να μείνει αδιάφορη, αλλά θα έστρεψε έντονα το ενδιαφέρον της και στην παρούσα κατάσταση απονομής της δικαιοσύνης (ειδικά της πολιτικής και ποινικής), η οποία παρά τις προσπάθειες που καταβάλλουν κατά κανόνα οι δικαστικοί λειτουργοί, εμφανίζει αρκετά προβλήματα, κυρίως ως προς το χρόνο που απονέμεται. Είναι νομίζω κοινή η πεποίθηση, αλλά και η διαπίστωση ότι η σημερινή κατάσταση δεν επιτρέπει κανένα εφησυχασμό, αλλά απαιτεί εγρήγορση και προγραμματισμό για τα κατάλληλα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν και μάλιστα εγκαίρως, έτσι ώστε να βελτιωθούν αισθητά οι συνθήκες απονομής της δικαιοσύνης και ιδίως να επισπευσθεί ο χρόνος διεκπεραίωσης των εκκρεμουσών υποθέσεων και να ανυψωθεί ακόμη περισσότερο η ποιότητα των δικαστικών αποφάσεων. Τα αναγκαία αυτά μέτρα συνεπάγονται την ισχυροποίηση του περί δικαίου αισθήματος των πολιτών, την ανύψωση του διεθνούς κύρους της χώρας μας ως κράτους δικαίου, χωρίς να παραβλέπεται και η παράμετρος της συμβολής τους στην υποβοήθηση της οικονομικής ανάπτυξης στη δύσκολη μάλιστα τωρινή συγκυρία.

Παρακινούμενη από τους παραπάνω προβληματισμούς η ΕΔΜ ανέλαβε το Μάιο του 2013 την υλοποίηση μιας επιστημονικής μελέτης με τον τίτλο «Συμβολή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης» με σκοπό να προσεγγίσει τα χρόνια προβλήματα του ελληνικού δικαστικού συστήματος, προκειμένου να καταγράψει και να αναδείξει τις δυσλειτουργίες του, ώστε με τεκμηριωμένες επιστημονικά απόψεις να προτείνει άμεσα εφαρμόσιμες βελτιώσεις και καίριες λύσεις.

Η μελέτη αυτή διαρθρώνεται σε τρεις κυρίως άξονες, την Οργάνωση του Δικαστικού Συστήματος, την Πολιτική Δίκη και την Ποινική Δίκη και Σωφρονιστικό Σύστημα, ενώ

σε ένα τμήμα της αναλύονται και σχολιάζονται στατιστικά και οικονομικά δεδομένα. Η προσέγγιση των θεματικών κατά δικαιικό κλάδο κρίθηκε ότι αποδίδει με σαφήνεια τα ανακύπτοντα προβλήματα και η ανάλυση των στατιστικών δεδομένων επιδιώκει να αποτυπωθούν τα σημαντικότερα προβλήματα λειτουργίας του συστήματος, ώστε να αποτελέσουν τη βάση σχεδιασμού των τελικών προτάσεων αναμόρφωσης του δικαιικού συστήματος.

Για τη διενέργεια της μελέτης η ΕΔΜ όρισε τομεάρχες ανά άξονα. Για την Οργάνωση του Δικαστικού Συστήματος αρχικά τον Αρεοπαγίτη ε.τ. **Φώτιο Καῦμενάκη** και στη συνέχεια τους Αρεοπαγίτες **Χριστόφορο Κοσμίδη** και **Ασπασία Μαγιάκου**, για την Πολιτική Δίκη αρχικά τον Αρεοπαγίτη ε.τ. **Μιχαήλ Μαργαρίτη** και στη συνέχεια τον Αρεοπαγίτη ε.τ. **Ιωάννη Χαμηλοθώρη** και για την Ποινική Δίκη και το Σωφρονιστικό Σύστημα τον επ. Αντιπρόεδρο του ΑΠ **Ευριπίδη Αντωνίου** και τον Πρόεδρο Εφετών **Ιωάννη Φιοράκη**, υπό την αιγίδα και καθοδήγηση των οποίων εργάστηκαν οι συνεργάτες της Μελέτης για την ανάπτυξη των επιμέρους θεματικών.

Την επιμέλεια και τον συντονισμό των κατ' ιδίαν ομάδων εργασίας και των σχετικών δοκιμών ανέλαβε και έφερε εις επιτυχές πέρας η **Πιερρίνα Κοριατοπούλου**, Δικηγόρος, Δρ. Νομικής, η οποία είχε και την καθημερινή παρακολούθηση της προόδου της Μελέτης καθώς και της εκδόσεως του σχετικού τόμου. Οι **Αλέξανδρος Βαρβέρης** και **Βασίλειος Ματθαίου** επιμελήθηκαν την επεξεργασία των στατιστικών δεδομένων και την κατάρτιση των πινάκων και γραφημάτων. Με τον επιστημονικό συντονισμό του έργου ασχολήθηκε ο **Καθηγητής Θεόδωρος Φορτσάκης**, ενώ την τελική εποπτεία της Μελέτης είχε ο επ. Αντιπρόεδρος του ΑΠ και επίτ. Πρόεδρος της ΕΔΜ **Δημήτριος Γουργουράκης**.

Ειδικότερα στη θεματική για την Οργάνωση του Δικαστικού Συστήματος προσεγγίζονται διεξοδικά ζητήματα, όπως η οργάνωση και διοίκηση των δικαστηρίων και των δικαστικών υπηρεσιών, η εκπαίδευση, η επιλογή, η επιθεώρηση, οι υπηρεσιακές μεταβολές και ο πειθαρχικός έλεγχος των δικαστικών λειτουργών, η κατάσταση των δικαστικών υπαλλήλων και των λοιπών συνεργατών της Δικαιοσύνης, ενώ στο κεφάλαιο για την Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην εισαγωγή της ηλεκτρονικής και τη διείσδυση της πληροφορικής στο δικαστικό σύστημα.

Στην ανάπτυξη της Πολιτικής Δίκης παρουσιάζονται σχηματικά οι σημαντικότερες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις του ΚΠολΔ, με έμφαση στο προσφάτως προταθέν σχέδιο νόμου του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, καθώς και οι επιπτώσεις των εκάστοτε αλλαγών στην αποτελεσματικότητα της λειτουργίας των δικαστηρίων. Παράλληλα προτίνονται μέτρα αποσυμφόρησης του συστήματος μέσω της υιοθέτησης νέων μορφών ένδικων βοηθημάτων, της ενίσχυσης των εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών και της μεταφοράς δικαστικής ύλης σε εξωδικαστικούς θεσμούς φορείς.

Τα ζητήματα της Ποινικής Δίκης και του Σωφρονιστικού Συστήματος διερευνώνται λεπτομερώς σε τρεις επί μέρους ενότητες, που αναφέρονται στα εγκλήματα, στη διαδι-

κασία και τα στάδια της ποινικής δίωξης έως την έκδοση απόφασης και τέλος στη λεπτομερή ανάλυση εξελικτικά του Σωφρονιστικού Συστήματος.

Συγχρόνως ομάδα φοιτητών και δικηγόρων διεξήγαγε επιτόπια έρευνα στο Ειρηνοδικείο Αθηνών, στα Πρωτοδικεία Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Κορίνθου και στα Εφετεία Αθηνών, Πειραιώς και Θεσσαλονίκης προκειμένου να συλλέξει πρωτογενές υλικό για στατιστική μελέτη. Παράλληλα η ΕΔΜ συνέταξε και διένειμε ερωτηματολόγια στους δικαστές των Εφετείων και Πρωτοδικείων Αθηνών, Πειραιώς και Θεσσαλονίκης και τους δικηγόρους Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης και Ηρακλείου, ώστε να ληφθούν υπόψη οι απόψεις των αμέσως εμπλεκόμενων με τη Δικαιοσύνη προσώπων. Τα δεδομένα της πρωτογενούς έρευνας, οι απαντήσεις των δικαστών και δικηγόρων, μαζί με δεδομένα άλλων φορέων αποτέλεσαν τη βάση για τη δημιουργία των πινάκων και γραφημάτων που παρουσιάζονται στο οικείο κεφάλαιο, τα οποία μαζί με τα οικονομικά δεδομένα της Δικαιοσύνης αποτελούν καθόλα νέο και πρωτότυπο εγχείρημα.

Τέλος, τα κείμενα με τις προτάσεις των συνεργατών τέθηκαν υπόψη κριτικών αναγνωστών, σχετιζομένων άμεσα με το γνωστικό αντικείμενο της κάθε θεματικής, και ειδικότερα των **Νικολάου Φραγκάκη**, Δικηγόρου, Δρ Νομικής, **Λάμπρου Κιτσαρά** και **Σπυρίδωνος Τσαντίνη**, αναπληρωτών καθηγητών της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, για την Οργάνωση του Δικαστικού Συστήματος, **Γεωργίου Ορφανίδη**, Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ και **Γρηγορίου Τιμαγένη**, Δικηγόρου Δρ Νομικής για την Πολιτική Δίκη και **Πολυχρόνη Τσιρίδη**, Δικηγόρου Δρ Νομικής και **Ηλία Αναγνωστόπουλου**, Αναπλ. Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ για την Ποινική Δίκη, τα σχόλια και οι παρατηρήσεις των οποίων δημοσιεύονται στο τέλος κάθε ενότητας.

Οι εισηγήσεις εκφράζουν τις προσωπικές, άλλοτε καινοτόμες, άλλοτε ριζοσπαστικές απόψεις των συνεργατών και των κριτικών αναγνωστών, τις οποίες η ΕΔΜ απλώς παρουσιάζει, δίνοντας έτσι στο νομικό κόσμο ένα έναυσμα γόνιμου διαλόγου και κριτικής.

Η σημαντική οικονομική βοήθεια και η αμέριστη ηθική συμπαράσταση του δραστηριοποιούμενου με επιτυχία στο εξωτερικό φιλογενούς Έλληνα χορηγού, ο οποίος μαζί με τον νομικό του σύμβουλο εκλεκτό δικηγόρο **Νίκο Αναγνωστόπουλο**, παρακολούθησαν με ενθουσιασμό και εκ του σύνεγγυς την ανάπτυξη της Μελέτης, αποτέλεσε τον κινητήριο μοχλό, χάρη στον οποίο η Μελέτη αυτή μπόρεσε να υλοποιηθεί και να ολοκληρωθεί. Και από τη θέση αυτή το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΔΜ τον ευχαριστεί και ελπίζει ότι και στο μέλλον θα τον έχει αρωγό στις προσπάθειές της.

Για το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΔΜ

Ο Πρόεδρος
Ιωάννης Χαμηλοθώρης
Αρεοπαγίτης ε.τ.

Επιστημονικός Συντονιστής:

Θεόδωρος Φορτσάκης, Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Συνεργάτες Μελέτης:

Αντώνιος Αλαπάντας, Πρόεδρος Πρωτοδικών

Πέτρος Αλικάκος, Πρωτοδίκης

Ηλίας Αναγνωστόπουλος, αν. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Ευριπίδης Αντωνίου, Αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου ε.τ.

Αλέξανδρος Βαρβέρης, επιστήμων πληροφορικής, ΕΔΙΠ Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Γεώργιος Γρίβας, Πρόεδρος Πρωτοδικών

Αντώνιος Ελευθεριάνος, Εισαγγελέας Πρωτοδικών, Μ.Δ. Ποινικών Επιστημών

Λάμπρος Κιτσαράς, αν. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ

**Πάνος Κοντογεωργακόπουλος, Δικηγόρος, Δ.Ν., Επιστημονικός Συνεργάτης
Νομικής Σχολής ΔΠΘ**

Μυρσίνη Κοντογιάννη, Πρόεδρος Πρωτοδικών

Πιερρίνα Κοριατοπούλου-Αγγέλη, Δικηγόρος, Δ.Ν.

Χριστόφορος Κοσμίδης, Αρεοπαγίτης

Παναγιώτης Λυμπερόπουλος, Εφέτης

Βασίλειος Μαλάμος, Πρωτοδίκης

Μιχαήλ Μαργαρίτης, Αρεοπαγίτης ε.τ.

Βασίλειος Ματθαίου, Οικονομολόγος, Επιχειρηματικός & Επιχειρησιακός Αναλυτής

Ιωάννης Ναυπλιώτης, Πρωτοδίκης

Νικόλαος Ορνεράκης, Εισαγγελέας Πρωτοδικών

Γεώργιος Ορφανίδης, Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Ελένη Ράικου, Αντεισαγγελέας Εφετών

Γρηγόριος Τιμαγένης, Δικηγόρος, LLM, PhD

Δημήτριος Τίτσιας, Πρωτοδίκης

Βασιλική Τσαμπάζη, Εφέτης

Σπυρίδων Τσαντίνης, επ. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ

Πολυχρόνης Τσιρίδης, Δικηγόρος, Δ.Ν.

Ιωάννης Φιοράκης, Προέδρος Εφετών

**Νικόλαος Φραγκάκης, Δικηγόρος, Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου
του ΕΚΕΜΕ, Αντιπρόεδρος της Κίνησης Πολιτών για μια Ανοιχτή Κοινωνία**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	VII
ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	XI

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

A. Αίτια καθυστέρησης	3
B. Ο εύλογος χρόνος διάρκειας των δικών: το «εύλογον» ως αόριστη νομική έννοια	5
Γ. Πολυνομία - Κακονομία	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

A. Στατιστικά δεδομένα Ελληνικής Δικαιοσύνης.....	13
1. Πηγές δεδομένων	13
1.1. Η Ελληνική Στατιστική Αρχή	13
1.2. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης.....	14
1.3. Τα τμήματα μηχανοργάνωσης των Δικαστηρίων της Χώρας	16
1.4. Στοιχεία Ευρωπαϊκών / Διεθνών Οργανισμών.....	17
1.5. Πρωτότυπες έρευνες.....	20
2. Μεθοδολογία έρευνας	23
2.1. Μεταβλητές	26
2.2. Υπολογισμοί	27
3. Σχολιασμός δεδομένων.....	28
3.1. Δεδομένα Εφετείων και Πρωτοδικείων	28
3.2. Δεδομένα Αρείου Πάγου	51
3.3. Δεδομένα ποινικών υποθέσεων Εφετείου Αθηνών.....	57
3.4. Απαντήσεις επί των ερωτηματολογίων	74
B. Οικονομικά δεδομένα Ελληνικής Δικαιοσύνης.....	84

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III ΣΧΟΛΙΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

A. Σχόλια Γ. Ορφανίδη	89
B. Σχόλια Γ. Τιμαγένη.....	103

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ, ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

A. Εισαγωγή	111
B. Η Υποβάθμιση της Δικαστικής Λειτουργίας στο Παρελθόν	111
Γ. Η Αλλαγή στο Ευρωπαϊκό Περιβάλλον: Αναβάθμιση του Ρόλου των Δικαστών.....	115
Δ. Η Οργάνωση και Διοίκηση των Δικαστηρίων στο Επίκεντρο	117
Ε. «Καλή Διοίκηση της Δικαιοσύνης»: Εννοιολογική Αποσαφήνιση	119
ΣΤ. Πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης	120
Z. Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	122
Η. Τα Συμβούλια για τη Δικαιοσύνη	123

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

A. Διαπιστώσεις.....	125
B. Διασπάσεις και Συγχωνεύσεις Δικαστικών Υπηρεσιών	125
Γ. Διαβάθμιση των Δικαστικών Υπηρεσιών	127
Δ. Ενοποίηση Μονομελών Δικαστηρίων Πρώτου Βαθμού Δικαιοδοσίας.....	128
E. Διεύθυνση και Διοίκηση Δικαστικών Υπηρεσιών	130
ΣΤ. Διεύθυνση Δικαστικών Υπηρεσιών	133
Z. Διοίκηση Δικαστικών Υπηρεσιών.....	138
Η. Οικονομική Αυτοδιαχείριση Δικαστικών Υπηρεσιών	141
Θ. Δημιουργία Ποινικών Τμημάτων	143
I. Κλήρωση Συνθέσεων, Προεπιλογή Υποψηφίων	144

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΑ. Σύστημα Αναπληρώσεως Απόντων.....	146
ΙΒ. Γραμματειακή υποστήριξη	147
ΙΓ. Συμπέρασμα	149

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Α. Διαπιστώσεις.....	153
Β. Όρια Ηλικίας Προσέλευσης.....	154
Γ. Ηθικά Προσόντα	157
Δ. Σωματικά και Ψυχικά Προσόντα.....	159
Ε. Συμπέρασμα.....	161

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Α. Διαπιστώσεις.....	163
Β. Διευθυντικά Στελέχη	163
Γ. Μεθοδολογία της Κατάρτισης	165
Δ. Μεθοδολογία της Επιμόρφωσης	166
Ε. Διδακτικό Προσωπικό.....	167
ΣΤ. Πρακτική Άσκηση και Παρεδρία.....	169
Ζ. Αξιολόγηση Ήθους και Συμπεριφοράς.....	170
Η. Συμπέρασμα	171

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Α. Διαπιστώσεις.....	173
Β. Αναδιάρθρωση της Υπηρεσίας Επιθεώρησης.....	174
Γ. Μεθοδολογία της Επιθεώρησης.....	176
Δ. Κριτήρια Αξιολόγησης.....	178
Ε. Κλίμακα Βαθμολογίας	179
ΣΤ. Εκθέσεις Επιθεώρησης.....	180
Ζ. Αξιοποίηση Αποτελεσμάτων.....	182
Η. Αξιολόγηση Δικαστικών Υπηρεσιών.....	183

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Θ. Αξιολόγηση Διευθυνόντων.....	184
I. Συμπέρασμα.....	184

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ

A. Διαπιστώσεις.....	187
B. Βαθμολόγιο και προαγωγές.....	187
Γ. Τοποθετήσεις και Μεταθέσεις.....	193
Δ. Αποσπάσεις.....	194
E. Συμπέρασμα.....	195

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

A. Διαπιστώσεις.....	197
B. Οι πειθαρχικές δικαιοδοσίες και η άσκησή τους	199
Γ. Η οριστική παύση για υπηρεσιακή ανεπάρκεια	203
Δ. Η οριστική παύση ως πειθαρχική ποινή.....	207
E. Αμοιβές και αποτελεσματικότητα.....	210
ΣΤ. Συμπέρασμα.....	213

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

A. Διαπιστώσεις.....	215
B. Πρόσληψη Δικαστικών Υπαλλήλων.....	215
Γ. Επιμόρφωση Δικαστικών Υπαλλήλων.....	218
Δ. Αξιολόγηση Δικαστικών Υπαλλήλων.....	220
E. Συμπέρασμα.....	224

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IX ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

A. Διαπιστώσεις.....	225
B. Δικηγόροι	226
Γ. Δικαστικοί επιμελητές.....	229

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δ. Δικαστικοί πραγματογνώμονες.....	229
Ε. Δικαστική αστυνομία.....	231
ΣΤ. Κοινωνική Υπηρεσία.....	231
Ζ. Συμπέρασμα.....	232

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

A. Διαπιστώσεις.....	233
Β. Σύστημα Κατάθεσης Δικογράφων και Παρακολούθησης Διαδικαστικής Πορείας	236
Γ. Σύστημα Διαχείρισης Πληροφοριών για τις Υπηρεσίες και το Ανθρώπινο Δυναμικό.....	237
Δ. Επιγραμμική επίλυση διαφορών.....	238
Ε. Συμπέρασμα.....	239

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

A. Εκ βαθέων.....	240
Β. Σύνοψη των Κυριοτέρων Προτάσεων	241

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI ΣΧΟΛΙΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

A. Σχόλια Λ. Κιτσαρά και Σ. Τσαντίνη	243
Β. Σχόλια Ν. Φραγκάκη.....	248

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΗΣ

A. Προδιάθεση: Ο βασικός σκοπός της πολιτικής δίκης και η ανάγκη ταχείας διεξαγωγής της.....	271
Β. Οι σημαντικότερες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις του ΚΠολΔ κατά τα τελευταία έτη	274

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ II
ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΕΟΥ ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ**

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	295
B. Η νέα τακτική διαδικασία στα πρωτοβάθμια δικαστήρια.....	296
Γ. Οι ειδικές διαδικασίες.....	312
Δ. Η διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων	321
E. Η διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας	325
ΣΤ. Η διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης	329
Z. Σημαντικές ρυθμίσεις στα υπόλοιπα κεφάλαια του ΚΠολΔ.....	355
H. Τελικές παρατηρήσεις.....	361

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ III
ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ**

A. Ενεργός συμμετοχή των δικαστών στη δίκη.....	373
B. Κυρώσεις παρελκυστικών συμπεριφορών	375

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ**

A. Σχολιασμός προηγούμενων μέτρων	377
B. Ελαστικότεροι δικονομικοί κανόνες	378
Γ. Περιορισμός εκτενούς αιτιολογικού αποφάσεων	379
Δ. Περιορισμός ενδίκων μέσων.....	382
E. Εισαγωγή Δικαστικών Βοηθών.....	384
ΣΤ. Υιοθέτηση νέων μορφών ενδίκων βοηθημάτων	386
Z. Επιβολή στους διαδίκους του πραγματικού κόστους προσφυγής	387

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ V
ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΤΡΟΠΩΝ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ**

A. Όροι και όρια συνταγματικής αποδοχής των εξωδικαστικών ρυθμίσεων.....	391
B. Δικαστική Μεσολάβηση	393
Γ. Διαμεσολάβηση.....	394

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI ΜΕΙΩΣΗ (ΕΞΑΓΩΓΗ) ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΥΛΗΣ

A. Μεταφορά δικαστικής ύλης σε Συμβολαιογράφους.....	401
B. Έκδοση πιστοποιητικών από ΚΕΠ	403
Γ. Σύσταση σωματείων με ιδιωτικό έγγραφο.....	404
Δ. Διόρθωση αρχικών εγγραφών από Κτηματολογικές Επιτροπές	404
Συμπέρασμα	405

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII ΣΧΟΛΙΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

A. Σχόλια Γ. Τιμαγένη.....	407
----------------------------	-----

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

A. Προτάσεις βελτίωσης του Γενικού Μέρους του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα	413
1. <i>Ιστορικά</i>	413
2. <i>Χαρακτηριστικά ισχύοντος ΠΚ</i>	413
3. <i>Πρώτο κεφάλαιο</i>	414
4. <i>Δεύτερο κεφάλαιο</i>	414
5. <i>Τρίτο κεφάλαιο</i>	416
6. <i>Τέταρτο κεφάλαιο</i>	417
7. <i>Πέμπτο κεφάλαιο</i>	419
8. <i>Έκτο κεφάλαιο</i>	423
9. <i>Έβδομο κεφάλαιο</i>	425
10. <i>Όγδοο κεφάλαιο</i>	426
B. Προτάσεις βελτίωσης του Ειδικού Μέρους του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα	428
B1. <i>Εγκλήματα προβλεπόμενα από τον ποινικό κώδικα</i>	428
1.- Εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα (άρθρα 216-223 Π.Κ.)	429
2.- Εγκλήματα σχετικά με το νόμισμα (άρθρα 207-215 Π.Κ.)	431
3.- Εγκλήματα σχετικά με την επιβούλη της δημόσιας τάξης (άρθρα 183-197 Π.Κ.).....	433

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

4.- Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία (άρθρα 235-263α Π.Κ.)	441
5.- Εγκλήματα σχετικά με την απονομή της δικαιοσύνης (άρθρα 224-234 Π.Κ.).....	446
6.- Εγκλήματα κατά της σωματικής ακεραιότητας - σωματικές βλάβες (άρθρα 308-315Α Π.Κ.)	450
7.- Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας (άρθρα 322-335 Π.Κ.).....	456
8.- Εγκλήματα κατά της ζωής (άρθρα 299-307 Π.Κ.)	459
9.- Εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων (άρθρα 385-406 Π.Κ.).....	460
10.- Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384Α Π.Κ.).....	463
11.- Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας (άρθρα 336-353 Π.Κ.)	465
12.- Εγκλήματα σχετικά με προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας (άρθρα 167-182 Π.Κ.)	467
13.- Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα (άρθρα 264-289 Π.Κ.).....	471
B2. Ειδικοί ποινικοί νόμοι	476

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

A. Η Ποινική δίωξη	481
1. Ο νόμος 3160/2003	481
2. Εισαγωγή	482
3. Τα πλημμελήματα των προσώπων ιδιάζουσας-ειδικής δωσιδικίας	483
4. Η κίνηση ποινικής δίωξης κατά ανηλίκων.....	483
5. Ο έλεγχος της έγκλησης, μήνυσης ή αναφοράς από τον εισαγγελέα.....	484
6. Οι τροποποιήσεις που έγιναν με το Ν. 4055/2012 στις διατάξεις για την ποινική δίωξη.....	487
7. Η έγκληση.....	491
8. Λοιπές διατάξεις	492
9. Κριτική των διατάξεων που αφορούν την κίνηση της ποινικής δίωξης	492
10. Η καθυστέρηση στην άσκηση της ποινικής δίωξης σε σχέση με όλη την δικονομική πορεία της υποθέσεως	494
B. Κυρία Ανάκριση	495
1. Γενικές παρατηρήσεις: Ο ανακριτής	495

2. Επιμέρους ρυθμίσεις	498
Γ. Η ενδιάμεση διαδικασία	505
1. Γενικά.....	505
2. Επισκόπηση της ενδιάμεσης διαδικασίας στα κυριότερα ευρωπαϊκά δίκαια	506
3. Επεμβάσεις του νομοθέτη στη διαδικασία ενώπιον των δικαστικών συμβουλίων.....	510
4. Η δι' απευθείας κλήσεως παραπομπή του κατηγορουμένου στο ακροατήριο	515
5. Η αναμόρφωση της διαδικασίας ενώπιον των δικαστικών συμβουλίων.....	520
6. Η διαδικασία της ποινικής συνδιαλλαγής	524
7. Η εισαγωγή της πληροφορικής στην ποινική διαδικασία.....	527
8. Συμπέρασμα	528
Δ. Κύρια Διαδικασία	530
1. Προπαρασκευαστική διαδικασία (άρθρα 320-329 ΚΠΔ)	530
2. Κύρια διαδικασία (άρθρα 329 επ ΚΠΔ)	532
Ε. Ένδικα μέσα	538
1. Ιστορική εξέλιξη.....	538
2. Τα ένδικα μέσα κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.....	540
3. Η νομιμότητα των προϋποθέσεων και περιορισμών της άσκησης ένδικων μέσων.....	541
4. Το παραδεκτό και βάσιμο των ένδικων μέσων.....	543
5. Βασικές προϋποθέσεις νομότυπης άσκησης ένδικων μέσων.....	544
6. Η άσκηση ένδικων μέσων από τον εισαγγελέα.....	545
7. Παρατηρήσεις στις διατάξεις περί γενικών ορισμών των ένδικων μέσων.....	546
8. Ένδικα μέσα κατά Βουλευμάτων	549
9. Ένδικα μέσα κατά αποφάσεων	551
10. Συμπέρασμα.....	553
ΣΤ. Ο θεσμός του Εισαγγελέα Εγκλημάτων Διαφθοράς	554

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III
ΚΕΙΜΕΝΟ ΔΗΛΩΤΙΚΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΕΩΣ
ΣΕ ΕΝΑ ΟΡΘΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

1. Γενικά	563
2. Σκιαγράφηση του ισχύοντος σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα	566
3. Κατηγορίες Καταστημάτων Κράτησης.....	571
4. Επάνδρωση των καταστημάτων κράτησης.....	577
5. Η κατηγοριοποίηση των κρατουμένων	578
6. Η διαβίωση των γυναικών στα καταστήματα κράτησης.....	579
7. Συμπεριφορά των σωφρονιστικών υπαλλήλων προς τους κρατουμένους	580
8. Σίτιση των κρατουμένων	581
9. Η υπερπλήρωση των καταστημάτων κράτησης.....	581
10. Αίτια που συνέβαλλαν στον υπερπληθυσμό των κρατουμένων στις Ελληνικές Φυλακές την τελευταία δεκαπενταετία	583
11. Μέτρα αποσυμφόρησης των Φυλακών	584
12. Σωφρονιστικά μέτρα που τείνουν συγχρόνως και στην αποσυμφόρηση των φυλακών.....	585
13. Ιατρικό Προσωπικό καταστημάτων Κράτησης	587
14. Εισαγωγή ναρκωτικών ουσιών στα καταστήματα κράτησης και οι ουσιοεξαρτημένοι σ' αυτά	589
15. Τηλεφωνική επικοινωνία των κρατουμένων- κινητά τηλέφωνα	592
16. Οργάνωση εγκληματικών ενεργειών από κρατουμένους στα καταστήματα κράτησης.....	593
17. Οργάνωση εργασίας στα σωφρονιστικά καταστήματα κράτησης.....	593
18. Επιμόρφωση του Διοικητικού και του Σωφρονιστικού προσωπικού των Καταστημάτων Κράτησης.....	596
19. Επάνδρωση του Σώματος Επιθεωρητών Καταστημάτων Κράτησης	597
20. Αναδιάρθρωση διοικητικής δομής του συγκροτήματος Κ.Κ. Κορυδαλλού	598
21. Προτεινόμενα μέτρα για τον εκσυγχρονισμό του Σωφρονιστικού Κώδικα	598

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

22. Η μέριμνα της πολιτείας για τους οριστικά απολυόμενους κρατουμένους	600
23. Νέες ηλεκτρονικές υπηρεσίες για την επανένταξη των κρατουμένων.....	602
24. Μετανάστες υπό απέλαση	603
25. Παραλείψεις που δυσχεραίνουν την εφαρμογή του σωφρονιστικού συστήματος	603
26. Αναστολή ποινών και έκτιση αυτών	606
27. Αίτια που δυσχεραίνουν την υλοποίηση του σωφρονιστικού συστήματος	610
28. Η εκπαίδευση στην Φυλακή	610
29. Η φιλοσοφία του ευκταίου σωφρονιστικού συστήματος.....	612
30. Τι προκύπτει από τα τελευταία στατιστικά στοιχεία των κρατουμένων στις Ελληνικές Φυλακές (Α εξαμήνου 2014).....	614
31. Χωροταξικός Σχεδιασμός των Καταστημάτων Κράτησης της χώρας	615
32. Βελτίωση του χώρου προαυλισμού των καταστημάτων κράτησης.....	622

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV ΣΧΟΛΙΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

A. Σχόλια Π. Τσιρίδη	623
B. Σχόλια Η. Αναγνωστόπουλου.....	633

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.....	639
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

A. Οργάνωση Δικαστικού Συστήματος.....	645
B. Πολιτική Δίκη	651
Γ. Ποινική Δίκη.....	654
Δ. Παρατηρητήριο Δικαιοσύνης	665

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I	669
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II	676
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III	
A1. Ερωτηματολόγιο για την Επιτάχυνση της Δικαιοσύνης για τους Δικαστικούς Λειτουργούς.....	678
A2. Απαντήσεις των Δικαστικών Λειτουργών.....	685
B. Ερωτηματολόγιο για την Επιτάχυνση της Δικαιοσύνης για τους Δικηγόρους.....	704
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV	712
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V	725

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

A. Διαπιστώσεις

91. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επενδύει στην αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης, στοχεύοντας στην ποιότητα των υπηρεσιών, που παρέχονται στους πολίτες της και, προεχόντως, στη βελτίωση του επιχειρηματικού και επενδυτικού κλίματος. Στο πλαίσιο αυτό, παρακολουθώντας και τη γενικότερη τεχνολογική εξέλιξη στην Ευρώπη, έχει δημιουργήσει διαδικτυακή Πύλη για την ηλεκτρονική δικαιοσύνη⁵²⁰, προκειμένου να διευκολύνει το νομικό κόσμο και τους ευρωπαίους πολίτες⁵²¹ στην ταχύτερη πληροφόρηση για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Ειδικότερα, ως ηλεκτρονική δικαιοσύνη ορίζεται η χρήση της πληροφορικής και των τεχνολογιών του διαδικτύου στη διεκπεραίωση διαφόρων διοικητικών διαδικασιών πριν, κατά και μετά την απονομή της δικαιοσύνης και η δυνατότητα λήψεως εξ αποστάσεως έγκυρων νομικών πληροφοριών και πιστοποιητικών. Όλα αυτά προβλέπονται στο νέο πολυετές σχέδιο δράσης για την ευρωπαϊκή ηλεκτρονική δικαιοσύνη 2014-2018, το οποίο εκπονήθηκε επί της πρόσφατης ελληνικής προεδρίας και υιοθετήθηκε στο Συμβούλιο Υπουργών Δικαιοσύνης της ΕΕ της 6-6-2014⁵²².

92. Η Ελλάδα, ως δημόσια διοίκηση, ανακάλυψε αρκετά αργά τις ηλεκτρονικές υπηρεσίες. Αν και στον ιδιωτικό τομέα οι εφαρμογές νέων τεχνολογιών δεν υπολείπονταν σημαντικά σε σχέση με το εξωτερικό, στο χώρο του Ελληνικού Δημοσίου το μοντέλο ακόμα και της απλής μηχανογράφησης υπηρεσιών δεν μπόρεσε ποτέ να κερδίσει το ενδιαφέρον αυτών που όφειλαν να σχεδιάσουν το παρόν και το μέλλον της δημόσιας διοίκησης⁵²³. Συνέπεια της μη συμμετοχής του δημόσιου τομέα στις δράσεις αυτές ήταν το να παραμείνει η Χώρα πίσω, στο σύνολο της, ως προς τις τεχνολογικές εξελίξεις. Ως κυριότερη αιτία για την απραξία αυτή μπορεί να αναφερθεί η έλλειψη συστηματικού σχεδιασμού στη δημόσια διοίκηση και η λογική της διαχείρισης των προβλημάτων με πρόσκαιρες και πρόχειρες λύσεις, που αναλογικά στοίχιζαν ακριβότερα, πλην, όμως, διευκόλυναν την ήσσονα προσπάθεια όλων των εμπλεκόμενων. Με αυτή

520. Βλ. <https://e-justice.europa.eu>.

521. Βλ. αναλυτικά Γ. Αλεξάκη, Η Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη στην Ευρώπη και η Έναρξη Λειτουργίας της Ηλεκτρονικής Πύλης, ΔΕΕ 2010, σελ. 1157επ.

522. Διαθέσιμο σε http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.182.01.0002.01.ELL

523. Ούτε και των δημοσίων υπαλλήλων, οι οποίοι, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, εμφανίζονται αρνητικοί στις θεσμικές αλλαγές, διότι διαισθάνονται ότι η εφαρμογή τους θα απαιτήσει επί πλέον προσπάθεια από αυτούς τους ίδιους.

την απογοητευτική εικόνα⁵²⁴ εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης χάθηκαν, χωρίς επιστροφή, δυνατότητες χρηματοδότησης από ευρωπαϊκά προγράμματα και, μάλιστα, σε εποχές που οι ρυθμοί ανάπτυξης της Ελλάδας θα μπορούσαν να υποστηρίζουν ακόμη και εθνικές χρηματοδοτήσεις.

93. Κατά τα τελευταία χρόνια και με σημαντικό μοχλό τις «μνημονιακές» δεσμεύσεις της Πολιτείας, η υποχρέωση εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης δημιούργησε νέες προοπτικές και για την ηλεκτρονική δικαιοσύνη. Ορόσημο αποτέλεσε ο εκσυγχρονισμός του TAXISNET, που επέβαλε τη διαδραστική σχέση κράτους - πολίτη στη λειτουργία του πρώτου, ανοίγοντας, ουσιαστικά, το δρόμο στα νομικά πληροφοριακά συστήματα⁵²⁵. Σημαντικό βήμα προς την ψηφιοποίηση της Δικαιοσύνης αποτέλεσε η εφαρμογή της ηλεκτρονικής κατάθεσης δικογράφου στα πρωτοδικεία Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Πειραιώς, η οποία ολοκληρώθηκε τεχνικά, ως έργο, το 2008-2009.

---

524. Ως προς τη Δικαιοσύνη, για την πολύ κακή εικόνα της Χώρας μας βλ. την ετήσια έκθεση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ για την Πληροφορική (World Economic Forum, The Global Information Technology Report 2014, σελ. 114), διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalInformationTechnology_Report_2014.pdf, όπου αποτιμάται η ψηφιακή ετοιμότητα κάθε κράτους, μεταξύ άλλων και ως προς την αποτελεσματικότητα του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης. Εκεί, η χώρα μας κατατάσσεται στην 74η θέση μεταξύ 144 χωρών, έναντι της 64ης που κατείχε πέρυσι. Ο υποβιβασμός αυτός οφείλεται στη διαπίστωση ότι άλλες χώρες προχωρούν γρηγορότερα. Στις επιμέρους κατηγορίες, που αφορούν στη λειτουργία της Δικαιοσύνης, η Ελλάδα βρίσκεται σε ακόμα υποδεέστερη θέση: Με κριτήριο τη χρήση της πληροφορικής στο πολιτικό και κανονιστικό περιβάλλον, η αποδοτικότητα του νομικού συστήματος στην επίλυση διαφορών κατατάσσεται στην 138η θέση, ενώ η αποδοτικότητα του νομικού συστήματος σε δύσκολους κανονισμούς στην 130η θέση. Επίσης, η χώρα μας καταλαμβάνει την 140η θέση στην επιτυχία της κυβέρνησης στην προώθηση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας.

525. Στο παρελθόν, δικηγορικοί σύλλογοι (π.χ. Αθηνών, Πειραιώς κ.ά.) είχαν πάρει την πρωτοβουλία ανάπτυξης εφαρμογών μηχανογράφησης στα κατά τόπους δικαστήρια, υποστηρίζοντας την προσπάθεια εύρυθμης λειτουργίας τους και δίνοντας, ταυτόχρονα, το έναυσμα για να καταστούν οι εφαρμογές της πληροφορικής πάγιο αίτημα του νομικού κόσμου. Σημαντικό ερεθίσμα προς την κατεύθυνση αυτή αποτέλεσε η εμφάνιση των πρώτων ηλεκτρονικών Βάσεων δεδομένων νομολογίας και νομοθεσίας, καθώς και τα προγράμματα οργάνωσης δικηγορικών γραφείων. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας 1980, σε κάποια πρωτοδικεία (π.χ. Θεσσαλονίκης, Γιαννιτσών κ.ά.) εφαρμόσθηκε ένα νέο σύστημα καταγραφής σε καρτέλες, των δεδομένων που συνδέονται με την κατάθεση δικογράφων και την περαιτέρω διαδικαστική πορεία των υποθέσεων, ως προστάδιο της μηχανοργάνωσης που θα ακολουθούσε. Παράλληλα, με πρωτοβουλία δικαστικών υπαλλήλων που είχαν γνώσεις πληροφορικής, δημιουργήθηκαν μικρές βάσεις δεδομένων και συστήματα αυτοματοποιημένης έρευνας, που κάλυπταν την ανάγκη άμεσης έκδοσης πιστοποιητικών (σχετικά π.χ. με εταιρίες, διαθήκες κλπ.). Το ίδιο έγινε και με εφαρμογές που διευκόλυναν την καθαρογραφή, την αρχειοθέτηση ή ακόμα και τη λογιστική υποστήριξη των εκκαθαριστών δικαστικών υπηρεσιών. Ακόμη, κάποιοι δικαστές, σε προσωπικό επίπεδο, άρχισαν να οργανώνουν τη δουλειά τους με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή. Οι προσπάθειες αυτές, όμως, ακόμη και όταν υποστηρίζονταν οικονομικά από την κεντρική υπηρεσία, ήσαν μεμονωμένες και στηρίζονταν σε δομές ασύμβατες μεταξύ τους. Περισσότερο οργανωμένη υποστήριξη των δικαστηρίων από συστήματα πληροφορικής σε διοικητικό επίπεδο ξεκίνησε από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, οπότε σχεδιάσθηκαν προγράμματα για την παρακολούθηση της ροής της πολιτικής δίκης, κυρίως στο Πρωτοδικείο Αθηνών.

Η εφαρμογή αυτή έδωσε ώθηση προς την κατεύθυνση της ψηφιοποίησης της Δικαιοσύνης, δεδομένου ότι για πρώτη φορά υπήρχε διαδραστική επαφή μεταξύ δικηγόρου και δικαστηρίου, με χρήση ηλεκτρονικής υπογραφής στη σχέση αυτή. Η εφαρμογή τέθηκε σε πραγματική λειτουργία αρκετά αργότερα, το 2012, αφού προηγουμένως, με επιμέλεια του δικηγορικού συλλόγου Αθηνών, λειτούργησε και η ηλεκτρονική πληρωμή των τελών της κατάθεσης του δικογράφου. Η ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφου σήμερα έχει θεσμοθετηθεί και για το Συμβούλιο της Επικρατείας και τα Διοικητικά Δικαστήρια. Ακόμα, εφαρμογές που σήμερα έχουν θεσμοθετηθεί ή βρίσκονται υπό σχεδιασμό, είναι η ηλεκτρονική κατάθεση των προτάσεων και των σχετικών εγγράφων, τα οποία επικαλούνται οι διάδικοι⁵²⁶. Παρά ταύτα, πρέπει ακόμη να γίνουν πολλά! Αξίζει να αναφερθεί ότι, σύμφωνα με την πρόσφατη έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης⁵²⁷ και ειδικότερα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ), σε σύνολο 47 κρατών-μελών του Συμβουλίου η Αυστρία, η Εσθονία, η Μάλτα, η Πορτογαλία και η Σουηδία χρησιμοποιούν ψηφιακή πρόσβαση και επεξεργασία σε όλες τις διαδικασίες, ενώ το χαμηλότερο επίπεδο μηχανογράφη-

-
526. Τα νομοθετήματα, που μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί για την υποστήριξη της ψηφιοποίησης της δικαιοσύνης, είναι τα εξής: α) το άρθρο 42 του ν. 3659/2008, με το οποίο για πρώτη φορά προβλέφθηκε το ηλεκτρονικό έγγραφο στα δικαστήρια, είτε αυτό είναι η δικαστική απόφαση, είτε το δικόγραφο, είτε οποιοδήποτε άλλο, που μπορεί, μάλιστα, να επιδίδεται, να κατατίθεται ή να διαικινείται ηλεκτρονικά, η ηλεκτρονική πληρωμή τελών, η εξέταση των προσώπων της δίκης εξ αποστάσεως με την χρήση ηλεκτρονικών μέσων, η τήρηση ηλεκτρονικών βιβλίων, β) ο ν.3979/2011, για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση, με τον οποίο δόθηκαν για πρώτη φορά γενικότεροι ορισμοί και εννοιολογικές κατευθύνσεις ως προς την τήρηση διαδικασιών εφαρμογής νέων τεχνολογιών στη δημόσια διοίκηση, γ) ο ν. 3994/2011, με τον οποίο, εν όψει της έναρξης λειτουργίας της εφαρμογής της ηλεκτρονικής κατάθεσης δικογράφου, επήλθαν τροποποιήσεις και μεταβατικές διατάξεις στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, δ) ο ν. 4055/2012, με τον οποίο, εν όψει της έναρξης λειτουργίας της εφαρμογής της ηλεκτρονικής κατάθεσης δικογράφου, επήλθαν τροποποιήσεις και μεταβατικές διατάξεις στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, ε) το π.δ. 25/2012 που εκδόθηκε με νομοθετική εξουσιοδότηση του ν. 4055/2012 για τη ρύθμιση των θεμάτων που προκύπτουν από την ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφου και την ηλεκτρονική χορήγηση πιστοποιητικών στα πολιτικά δικαστήρια της Χώρας, στ) το π.δ. 40/2013 που εκδόθηκε με νομοθετική εξουσιοδότηση του ν. 4055/2012 για τη ρύθμιση των θεμάτων που προκύπτουν από την ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφου και την ηλεκτρονική χορήγηση πιστοποιητικών στο ΣτΕ και τα διοικητικά δικαστήρια, ζ) το π.δ. 142/2013 που εκδόθηκε με νομοθετική εξουσιοδότηση του ν. 3994/2011 για τη ρύθμιση των θεμάτων που προκύπτουν από την τηλεοπτική συνεδρίαση, σύμφωνα με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η) το π.δ. 150/2013 που εκδόθηκε με νομοθετική εξουσιοδότηση των ν. 3659/2008 και 3994/2011 για τη ρύθμιση των θεμάτων που προκύπτουν από την ηλεκτρονική κατάθεση προτάσεων και σχετικών εγγράφων ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, θ) ο ν. 4205/2013 για την ηλεκτρονική επιτήρηση υποδίκων, καταδίκων και κρατουμένων σε άδεια και ι) το π.δ. 62/2014 για τη λειτουργία του θεσμού της ηλεκτρονικής επιτήρησης υποδίκων, καταδίκων και κρατουμένων σε άδεια και την πιλοτική εφαρμογή του.

527. Council of Europe - European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Report on European judicial systems 2014: efficiency and quality of justice, σελ.124-125, διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf.

σης και ψηφιακής επικοινωνίας παρουσιάζουν η Ανδόρα, η Κύπρος, η Ελλάδα και η Ουκρανία. Συγκεκριμένα η Ελλάδα βαθμολογείται με 10/20 για την χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών από τους δικαστικούς λειτουργούς και υπαλλήλους, με 6/16 για την ηλεκτρονική διαχείριση των διαδικασιών και με 11/36 για την ηλεκτρονική επικοινωνία των δικαστικών υπηρεσιών με τους διαδίκους, σύνολο 27 βαθμούς με άριστα τους 72. Οι συνεργάτες του Τομέα, χωρίς να είναι σε θέση να διατυπώσουν μια ολοκληρωμένη πρόταση για την ηλεκτρονική Δικαιοσύνη στην Ελλάδα⁵²⁸, «βλέπουν» ότι η προσπάθεια, που ήδη γίνεται και που πρέπει να προχωρήσει, θα μπορούσε να κινηθεί προς τις δύο, βασικές κατευθύνσεις, που αναφέρονται στη συνέχεια.

Β. Σύστημα Κατάθεσης Δικογράφων και Παρακολούθησης Διαδικαστικής Πορείας

94. Η πρώτη κατεύθυνση θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως «ηλεκτρονική Δικαιοσύνη για την πελατεία». Προτείνεται να αναπτυχθεί ένα σύστημα, το οποίο θα επιτρέπει στους πολίτες, στους διαδίκους και στους νομικούς παραστάτες τους να επικοινωνούν με τα δικαστήρια ηλεκτρονικά, είτε απλά και μόνο για να ενημερώνονται είτε και για να συναλλάσσονται κατά την επιχείρηση όσων διαδικαστικών ή άλλων πράξεων δεν απαιτούν φυσική παρουσία ενώπιον του αρμοδίου υπαλλήλου. Με χαρά πληροφορούνται οι συνεργάτες του Τομέα ότι βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη συγκεκριμένο έργο του Υπουργείου Δικαιοσύνης⁵²⁹, το οποίο αποβλέπει στη διαχείριση της ροής της ποινικής και πολιτικής διαδικασίας, τον εμπλούτισμό των υπηρεσιών προς το κοινό και την υποβοήθηση των υποστηρικτικών λειτουργιών των δικαστηρίων. Περισσότερο συγκεκριμένα, για την εξυπηρέτηση των στόχων που αναφέρονται στην παράγραφο αυτή, το υπό ανάπτυξη πληροφορικό σύστημα προβλέπει την παροχή εφαρμογών για: α) διαχείριση δικαστικών υποθέσεων και ροών εργασίας, που θα περιλαμβάνει την ηλεκτρονική παραλαβή εγγράφων, αιτήσεων και πιστοποιητικών, την απούλοποίηση ενσήμων, παραβόλων, κλπ., τη σύνταξη, έλεγχο και διακίνηση εγγράφων, τη δημοσίευση ηλεκτρονικού πινακίου, την εν γένει ηλεκτρονική ανταλλαγή εγγράφων και φακέλων πριν και μετά τη συζήτηση της υπόθεσης, την ηλεκτρονική παρακολούθηση της πορείας των υποθέσεων, την ψηφιακή καταγραφή, αποθήκευση και διάθεση πρακτικών συνεδριάσεων των δικαστηρίων της χώρας, τις υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης, την εξ αποστάσεως πρόσβαση σε κατάλληλα εξουσιοδοτημένους χρή-

528. Για το ζήτημα αυτό, άλλωστε, υπάρχει εγκεκριμένη μελέτη, η οποία άρχισε να εφαρμόζεται, προσφάτως, από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και για την οποία γίνεται λόγος στη συνέχεια.

529. Υπό το γενικό τίτλο «Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων» και υπό τη συντομογραφία «ΟΣΔΔΥ». Κατά την τρέχουσα πρώτη φάση της εφαρμογής του, το σύστημα θα λειτουργήσει πιλοτικά στον Άρειο Πάγο, καθώς και τα πολιτικά και ποινικά δικαστήρια στις περιφέρειες των εφετείων Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πειραιώς και Χαλκίδας. Το έργο αναμένεται να ολοκληρωθεί σε 16 μήνες από την υπογραφή της σύμβασης με τον ανάδοχο.

στες, τη συμβατότητα με τα διεθνή πρότυπα και διαδικασίες ηλεκτρονικής Δικαιοσύνης (ECLI, ELI, e-APP, e-CODEX κλπ) και β) διαδικτυακή πύλη για πληροφόρηση και επικοινωνία με τους εμπλεκόμενους φορείς⁵³⁰. Πίσω από τη γενικότερη επιδίωξη «λιγότερο χαρτί και πιο λίγες μετακινήσεις», που εξυπηρετεί τόσο την οικονομία όσο και την οικολογία, προτείνεται να δούμε σε βάθος χρόνου πώς θα καταστεί εφικτό να έχουμε ηλεκτρονικές δικογραφίες, ταξινομημένες σε εθνική βάση και προσιτές, σε όποιον είναι εξουσιοδοτημένος και ανάλογα προς την έκταση της εξουσιοδότησης που έχει, με χρήση ενός μοναδικού κωδικού αριθμού για κάθε υπόθεση⁵³¹. Ιδιαίτερη σημασία για την επιτυχή λειτουργία τέτοιων συστημάτων έχει η διασφάλιση και κατοχύρωση των διαδικασιών με εξελιγμένα τεχνολογικά μέσα προστασίας, όπως η κρυπτογραφία κ.ά., καθώς και η προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων των διαδίκων κατά την επεξεργασία των πληροφοριών, που θα διακινούνται και θα αποθηκεύονται στα ηλεκτρονικά συστήματα της Δικαιοσύνης.

95. Πέραν των ανωτέρω και παράλληλα προς τις μέχρι σήμερα γνωστές διαδικασίες των συζητήσεων ή της διάσκεψης για τη λήψη των δικαστικών αποφάσεων, προτείνεται η καθιέρωση της «τηλεδιάσκεψης»⁵³², η οποία με την πραγματοποίηση της ακρόασης διαδίκων ή μαρτύρων και της ανταλλαγής απόψεων μεταξύ των δικαστικών προσώπων, χωρίς φυσική επαφή, θα προσδώσει ένα σημαντικό πλεονέκτημα στην αποτελεσματικότητα και την ταχύτητα της δικαιοσύνης. Ειδικότερα, η τηλεδιάσκεψη θα παράσχει καλύτερη προστασία των μαρτύρων και των θυμάτων, θα διευκολύνει μαρτυρίες προσώπων, πραγματογνωμόνων ή τεχνικών συμβούλων χωρίς να απαιτείται η φυσική παρουσία τους στο δικαστήριο και, τέλος, θα επιτρέψει την εκ του μακρόθεν διάσκεψη των πολυμελών δικαστηρίων και των ολομελειών.

Γ. Σύστημα Διαχείρισης Πληροφοριών για τις Υπηρεσίες και το Ανθρώπινο Δυναμικό

96. Η δεύτερη κατεύθυνση θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως «ηλεκτρονική Δικαιοσύνη για το προσωπικό». Προτείνεται να αναπτυχθεί ένα σύστημα, το οποίο θα επιτρέπει στην ίδια την υπηρεσία⁵³³ να έχει σαφή εικόνα για τον όγκο και την κίνηση των υποθέσεων, την εκάστοτε εκκρεμότητα, την αποτελεσματικότητα των διαφόρων δικαστικών υπηρεσιών και των επί μέρους τμημάτων μιας εκάστης ανά κατηγορία και φύση υποθέσεως και ανά υλική και τοπική αρμοδιότητα δικαστηρίου κλπ., την πα-

530. Στο πλαίσιο του ΟΣΔΔΥ, προβλέπεται, επίσης, και σύστημα διαχείρισης γνώσης, καθώς και σύστημα των δικηγορικών συλλόγων.

531. Αυτό δεν είναι ιδέα των συνεργατών του Τομέα, αλλά, σύμφωνα με πληροφορίες, αποτελεί κατευθυντήρια αρχή της ΕΕ.

532. Σε εισαγωγικά, διότι δεν πρόκειται, κατά κυριολεξία, για διάσκεψη.

533. Τόσο στο Υπουργείο Δικαιοσύνης όσο και τις επί μέρους δικαστικές υπηρεσίες ή οργανικές μονάδες.

ραγωγικότητα των υπηρετούντων δικαστικών λειτουργών και υπαλλήλων, την οικονομική διαχείριση των υπηρεσιών κ.ά. Είναι ευχάριστο το ότι, στο πλαίσιο του έργου που αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, του ΟΣΔΔΥ, προβλέπεται, επίσης, η παροχή εφαρμογών για: α) σύστημα διοικητικής πληροφόρησης, στο οποίο θα συλλέγονται και θα υπόκεινται σε επεξεργασία στατιστικά στοιχεία και θα παράγονται διοικητικές αναφορές για τη λειτουργία της Δικαιοσύνης και β) λειτουργικότητα με τρίτους φορείς ή συστήματα και, συγκεκριμένα, τις υπηρεσίες του εθνικού ποινικού μητρώου, το ολοκληρωμένο σύστημα πρακτικών δικαστηρίων, τα καταστήματα κράτησης, τη ΓΓΠΣ, το ΣΔΟΕ, τις Αστυνομικές Αρχές, τα ΚΕΠ κλπ. Στο σύστημα αυτό **προτείνεται** να εισάγονται αυτόματα και όλες οι πληροφορίες που έχουν σχέση με την αξιολόγηση του ανθρώπινου δυναμικού, έτσι, ώστε να καθίσταται ευχερής η στάθμιση και σύγκριση των ουσιαστικών προσόντων, όταν αυτή καθίσταται αναγκαία εν όψει προαγωγής ή ανάθεσης καθηκόντων διεύθυνσης ή διοίκησης, σε δικαστή ή υπάλληλο. Πέρα από τα στατιστικά στοιχεία, **προτείνεται** να εισάγονται στο σύστημα και τα εκάστοτε αποτελέσματα της επιθεώρησης των δικαστικών λειτουργών. Το ίδιο σύστημα **προτείνεται** να υπολογίζει, χωρίς την ανάμειξη υπηρεσιακών παραγόντων, και την ανάλογη περικοπή του επιδόματος ταχύτερης διεκπεραίωσης, σε περίπτωση καθυστερήσεων στη δημοσίευση των αποφάσεων πέραν των προκαθορισμένων, νομίμων ορίων. Ειδικώς για τους δικαστικούς λειτουργούς, **προτείνεται** η παροχή δυνατότητας για άμεση και ειδική πρόσβαση σε έγκυρες ψηφιακές βάσεις δεδομένων, πέραν της ελληνικής και ευρωπαϊκής νομοθεσίας και νομολογίας, με θέματα οικονομικά, φορολογικά, πολεοδομικά, ιατρικά, κλπ., καθώς και παροχή κοινώς αποδεκτών προτύπων, που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά τη σύνταξη μιας απόφασης, με στόχο τον περιορισμό του φόρτου εργασίας.

Δ. Επιγραμμική επίλυση διαφορών

97. Το διαδίκτυο μπορεί να προσφέρει επιπλέον δυνατότητες ολοκληρωμένης επίλυσης διαφορών εξ αποστάσεως. Ήδη στο Ευρωπαϊκό Γραφείο Εναρμόνισης για την Εσωτερική Αγορά λειτουργεί από ετών, με απόλυτη επιτυχία, διαδικασία εξ αποστάσεως επίλυσης διαφορών σε θέματα ανακοπών κατά ευρωπαϊκών εμπορικών σημάτων και σχεδίων και υποδειγμάτων⁵³⁴. Στην ίδια φιλοσοφία, ο πρόσφατος Ευρωπαϊκός Κανονισμός 524/2013⁵³⁵ προβλέπει, σε επίπεδο ΕΕ, τη δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας για την εξωδικαστική επίλυση διαφορών από ηλεκτρονικές συμβάσεις πώλησης ή παροχής υπηρεσιών μεταξύ καταναλωτών και εμπόρων.

534. Βλ. περισσότερα σε <https://oami.europa.eu/ohimportal/el/disputes>.

535. Διαθέσιμος σε <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:165:0001:0012:EL:PDF>.

E. Συμπέρασμα

98. Θα ήταν άδικο να υποστηρίξει κάποιος ότι δεν γίνεται καμιά προσπάθεια για την ανάπτυξη της μηχανοργάνωσης των δικαστικών υπηρεσιών. Παρά ταύτα, χαιρετίζοντας με ικανοποίηση αυτό που γίνεται, εκφράζεται η ευχή να ενταθούν και να επιταχυνθούν οι προσπάθειες, για να κερδισθεί ο χαμένος χρόνος και όχι μόνο να ανακουφισθούν οι συμπράττοντες στην απονομή της Δικαιοσύνης από ένα πρόσθετο βάρος, αλλά να έχουν αποτελεσματικότερες υπηρεσίες και όσοι προσφεύγουν σ' αυτή.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Α. Εκ Βαθέων

99. Λίγες ημέρες πριν από την ολοκλήρωση της παρούσας έκθεσης, δημοσιεύτηκε η ετήσια έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για την Επιχειρηματικότητα⁵³⁶. Στο δείκτη που αφορά στη διάρκεια μιας δίκης, δηλαδή το μέσο χρόνο που παίρνει η δικαστική επίλυση μιας συμβατικής διαφοράς, η Ελλάδα φέτος είναι 155η στον κόσμο, με μέσο χρόνο 1580 ημέρες. Στην έκθεση του 2014 ήταν 98η στον κόσμο, με μέσο χρόνο 1300 ημέρες. Την προηγούμενη χρονιά η χώρα μας ήταν 87η στον κόσμο με μέσο χρόνο 819 ημέρες. Κάθε πέρσι και καλύτερα⁵³⁷! Οι συνεργάτες του Τομέα δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν πώς έχουν εξαχθεί τα αποτελέσματα αυτά και πόση υπήρξε η ακρίβεια των στοιχείων, σύμφωνα με τα οποία εξήχθησαν. Σε κάθε περίπτωση, όμως, σε συνδυασμό και με τα συμπεράσματα του «The EU 2014 Justice Scoreboard»⁵³⁸, η επικαιρότητα του Έργου, στο πλαίσιο του οποίου εντάσσεται και η προσπάθεια του Τομέα, παραμένει αμείωτη! Παράλληλα, τις ίδιες μέρες, οι δικαστικοί λειτουργοί κινούνται, συνδικαλιστικά, για να πιέσουν την Κυβέρνηση, προκειμένου να τους καταβάλει και πάλι διαφορές αποδοχών. Μήπως υπάρχει κάποια σύγχυση εδώ; Πώς μπορεί κάποιος να προβάλλει, ευπροσώπως, οικονομικά αιτήματα, όταν η αποτελεσματικότητά του επιδεινώνεται; Οι δικαστές, βέβαια, ισχυρίζονται ότι για τις καθυστερήσεις φταίει ο φόρτος εργασίας, ότι αυτός οφείλεται στη δικομανία των Ελλήνων και στην πλημμελή λειτουργία των διοικητικών υπηρεσιών, ότι για τη μη έγκαιρη εκδίκαση φταίει η αναβλητικότητα των δικηγόρων και η στρεψοδικία των διαδίκων και ότι το μερίδιο ευθύνης των ίδιων των δικαστών είναι μηδαμινό. Πόσο πειστικές είναι δυνατό να θεωρηθούν οι δικαιολογίες αυτές; Υπενθυμίζεται ότι η αποστολή των συνεργατών του Τομέα έγκειτο στον εντοπισμό δυσλειτουργιών που συνδέονται με οργανωτικά και όχι δικονομικά ζητήματα της Δικαιοσύνης. Έγιναν διαπιστώσεις και διατυπώθηκαν αρκετές οργανωτικές προτάσεις, κάποιες από τις οποίες δεν είναι καίριας σημασίας, ενώ κάποιες άλλες φαίνονται «ανατρεπτικές». Ό,τι γράφτηκε, διατυπώθηκε καλοπροαίρετα, από πόνο κι' αγάπη για τη Δικαιοσύνη της Πατρίδας μας και για το Λαό, που την αποζητάει. Σίγουρα θα μπορούσαν να γίνουν καλύτερες προτάσεις. Το πρόβλημα, όμως, κατά τη γνώμη των συνεργατών του Τομέα, δεν έγκειται στο σχεδι-

536. Doing Business Report για τα έτος 2015. Η δημοσίευσή της έγινε την 29-10-2014 και η παρούσα έκθεση των συνεργατών του Τομέα παραδόθηκε την 31-10-2014. Βλ. σελ. 90 και 199 της ετήσιας έκθεσης.

537. Για να χρησιμοποιήσουμε μια πιο αισιόδοξη έκφραση, που δεν περιέχει τη λέξη «χειρότερα»...

538. Που αναφέρθηκε ήδη και εμφανίζει, επίσης, την αποτελεσματικότητα της ελληνικής Δικαιοσύνης σε ήκιστα κολακευτικό επίπεδο.

ασμό των προτάσεων, αλλά στην εφαρμογή τους. Και για την εφαρμογή αυτή δεν αρκεί η πολιτική βούληση για κάποιες νομοθετικές αλλαγές, αλλά απαιτείται η καλή διάθεση των προσώπων, τα οποία θα κληθούν να τις πραγματοποιήσουν. Αν τα πρόσωπα αυτά, από το νεότερο δικαστή μέχρι τα μέλη του ΑΔΣ, χωρίς, βέβαια να εξαιρούνται οι δικηγόροι και οί όσοι άλλοι ασκούν επιρροή στο χώρο της Δικαιοσύνης, δεν πιστέψουν στην ανάγκη και στα μέσα επαύξησης της αποτελεσματικότητας και δεν θελήσουν να αλλάξουν νοοτροπία και να προσπαθήσουν περισσότερο, με κόπο και, κάποτε, με μικρές θυσίες, ελπίδα δεν υπάρχει. Και, προεχόντως, θα πρέπει ο καθένας να αποδεχθεί το μερίδιο της προσωπικής του ευθύνης, να κάνει την εποικοδομητική αυτοκριτική του και να απαρνηθεί την καταστροφική αντίληψη ότι για όλα φταίνε μόνο οι άλλοι.

B. Σύνοψη των Κυριοτέρων Προτάσεων

100. Τελειώνοντας, οι συνεργάτες του Τομέα, θα ήθελαν να επαναλάβουν συνοπτικά τις προτάσεις, που θεωρούν σημαντικότερες, επισημαίνοντας μόνο δέκα (10) από αυτές: (α) **Προτείνεται** η αναδιάρθρωση αφ' ενός της χωροταξίας των δικαστικών υπηρεσιών, με τη συγχώνευση μικρών δικαστηρίων και τη διάσπαση του πρωτοδικείου Αθηνών και αφ' ετέρου του συστήματος διεύθυνσης και διοίκησης αυτών, με την ανάθεση της μεν διεύθυνσης σε δικαστές, επιλεγμένους ανεξάρτητα από αρχαιότητα και σύμφωνα με ιδιαίτερα ουσιαστικά προσόντα, της δε διοίκησης σε δικαστικούς υπαλλήλους, επιλεγμένους από ιδιαίτερο σώμα διοικητικών στελεχών. (β) **Προτείνεται** η ενδελεχής διερεύνηση των ηθικών και ουσιαστικών προσόντων των υποψηφίων δικαστικών λειτουργών, ύστερα από νομοθετικό προσδιορισμό τους και μέσα από αξιόπιστο σύστημα διαπίστωσης. (γ) **Προτείνεται** ο πρακτικότερος προσανατολισμός της δικαστικής εκπαίδευσης και η ουσιαστικότερη δοκιμασία των εκπαιδευομένων της ΕΣΔΙ, πριν από το διορισμό τους ως ισόβιων δικαστικών λειτουργών. (δ) **Προτείνεται** η αναδιάρθρωση της υπηρεσίας επιθεώρησης, με στελέχη επιλεγόμενα με αίτησή τους ή με υπόδειξη της δικαστικής ηγεσίας, με διετή, αξιολογούμενη και ανανεώσιμη θητεία, που θα χρησιμοποιούν μεθόδους ουσιαστικής διαπίστωσης του έργου των επιθεωρούμενων, με μηχανογραφικές εφαρμογές στατιστικών απεικονίσεων και αξιολογικών συγκρίσεων. (ε) **Προτείνεται** ο περιορισμός των βαθμών της ιεραρχίας σε αυτούς του πρωτοβάθμιου και δευτεροβάθμιου δικαστή και η επιλογή, για τις θέσεις των διευθυνόντων τις δικαστικές υπηρεσίες και των μελών του Αρείου Πάγου και της εισαγγελίας του, δικαστικών λειτουργών βάσει φακέλου, με διετή, αξιολογούμενη και ανανεώσιμη θητεία. (στ) **Προτείνεται** η δημιουργία ευέλικτου συστήματος αναπληρώσεως των μακροχρονίων απόντων, με τη σύσταση θέσεων αναπληρωτών δικαστών ανά εφετειακή περιφέρεια. (ζ) **Προτείνεται** η άμεση σύνδεση της παραγωγικότητας των δικαστικών λειτουργών με την καταβολή του επιδόματος διεκπεραίωσης. (η) **Προτείνεται** ο σαφέστερος καθορισμός και η επαύξηση των τυπικών και ουσιαστικών προσόντων των δικαστικών υπαλλήλων και η συστηματική εκ-

παίδευσή τους πριν αναλάβουν υπηρεσία και κατά τη διάρκεια αυτής. (θ) **Προτείνεται** ο σχεδιασμός μεθόδων εξορθολογισμού της συνεργασίας μεταξύ αφ' ενός των δικαστικών λειτουργών και αφ' ετέρου των δικηγόρων και των λοιπών συνεργατών της Δικαιοσύνης και (ι) **Προτείνεται η**, εντός ευλόγου χρόνου, όσο το δυνατό πληρέστερη μηχανοργάνωση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, αφ' ενός για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πελατών της και αφ' ετέρου για την εσωτερική ανταλλαγή και επεξεργασία πληροφοριών που συνδέονται με την αποτελεσματική άσκηση του δικαιοδοτικού έργου⁵³⁹.

---

539. Από τη θέση αυτή, ο υπεύθυνος του Τομέα, Χριστόφορος Κοσμίδης, αρεοπαγίτης, που είχε την ευθύνη «ομογενοποίησης» των επί μέρους κειμένων, τα οποία εντάχθηκαν στην παρούσα έκθεση, εκφράζει τις ειλικρινείς ευχαριστίες του προς όλους τους συνεργάτες του Τομέα, χωρίς την ουσιαστική συμβολή των οποίων ο κόπος απάντων δεν θα ήταν δυνατό να φθάσει στο επίπεδο διατύπωσης, που βρίσκεται σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΙ ΣΧΟΛΙΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

A. Σχόλια Λ. Κιτσαρά και Σ. Τσαντίνη

Παρατηρήσεις ως προς το Κεφάλαιο I

Συμφωνούμε στην εισαγωγική διαπίστωση ότι υπάρχουν αρκετά περιθώρια βελτίωσης κάθε ζωντανού κοινωνικού συστήματος όπως είναι και το δικαστικό σύστημα της Ελλάδος. Πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι εγγενές πρόβλημα στην χώρα μας είναι η συνεχής και αέναη εισαγωγή περισσότερων μειζόνων μεταρρυθμίσεων και ισάριθμων αντιμεταρρυθμίσεων σε όλα τα κοινωνικά συστήματα (δικαστικό σύστημα, εκπαιδευτικό σύστημα κ.ο.κ.). Όπως δίδεται συνήθως ελάχιστη σημασία στην προετοιμασία κάθε μεταρρύθμισης, ακόμη λιγότερη σημασία δίδεται στην αποτίμηση κάθε μεταρρύθμισης. Αποτέλεσμα αυτής της παραδόσεως είναι ότι η μέθοδος αποτίμησης όποιας εκάστοτε αλλαγής είναι εντέλει η ριζική (ανα- ή αντι-) μεταρρύθμιση του εκάστοτε εισαγομένου συστήματος, αντί της βελτίωσης των πραγμάτων αρχικά σε μικρή κλίμακα και η σταδιακή προσαρμογή. Περαιτέρω, ίδιον της συλλογικής κουλτούρας της χώρας μας είναι η επιφυλακτικότητα του εκάστοτε ειδικού κοινού τόσον προ της εισαγωγής κάποιας νέας ρύθμισης (συνήθως ενόψει της υποψίας ότι η νέα ρύθμιση δεν έχει καλά προετοιμαστεί), όσον και κατά την αποτίμησή της.

Στο πλαίσιο αυτό δεν μπορούμε να μην σημειώσουμε, ήδη προεισαγωγικώς, ως συγκριτική παρατήρηση, την εμπειρία μας από το ετήσιο συνέδριο της Ένωσης Γερμανών Δικονομολόγων. Στο καθαρά επιστημονικό/δογματικό του μέρος, το συνέδριο περιλαμβάνει εισηγήσεις δικονομολόγων επιπέδου αντίστοιχου (και πάντως όχι ανώτερου) των εισηγήσεων των Ελλήνων δικονομολόγων στο ανάλογο ετήσιο συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Δικονομολόγων. Όμως στην Γερμανία το συνέδριο κλείνει παραδοσιακώς με τις εισηγήσεις δύο ανωτέρων (όχι ανωτάτων, όχι διευθυντικών, ίσως όχι καν προϊσταμένων υπηρεσιών) υπαλλήλων της διεύθυνσης νομοθετικού έργου του Ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης. Ο ένας/ η μία εξ αυτών αναφέρεται στην αποτίμηση των εκάστοτε τελευταίων αλλαγών στην πολιτική δικαιοσύνη (ΚΠολΔ, ΟργΔικ κ.ο.κ), αλλαγές που είναι πάντοτε αρκετές⁵⁴⁰. Ο άλλος/ η άλλη αναφέρεται στις εκάστοτε σχεδιαζόμενες αλλαγές (υπάρχουν πάντα κάποιες). Η κατάρτιση των υπαλλήλων αυτών, η επιστημονική τους επάρκεια, η βαθιά και επαγγελματική γνώση του αντικειμένου τους, που είναι η εν γένει διοίκηση (management) του θε-

540. Σε αντίθεση με όσα στερεότυπα κυριαρχούν, οι αλλαγές στον γερμανικό ΚΠολΔ (ZPO) είναι αρκετά συχνές, όσο περίπου και στην χώρα μας. Το δικονομικό δίκαιο είναι παντού το ίδιο δυναμικό.

σμού της δικαιοσύνης, αλλά και του θεσμού της δίκης είναι για τον Έλληνα νομικό, το λιγότερο, εντυπωσιακή. Ως προς την γνώση του δικαιικού αντικειμένου (εν προκειμένω της πολιτικής δικονομίας), ο λόγος των υπαλλήλων φανερώνει επίπεδο αντίστοιχο καθηγητού πανεπιστημίου. Ως προς την γνώση του διοικητικού υποβάθρου και της οργάνωσης των δικαστικών υπηρεσιών, οι υπάλληλοι αυτοί είναι επίσης εντυπωσιακά εγκρατείς του αντικειμένου τους. Και, τελευταίο αλλά όχι έσχατο, οι αρμόδιοι αυτοί υπάλληλοι έχουν πρόσβαση και σε ακριβή γνώση πλήρων, εξειδικευμένων, συστηματοποιημένων στατιστικών στοιχείων της δικαιοσύνης.

Η ευχερής διαπίστωση που γίνεται είναι ότι η διαφορά του εκεί συστήματος με το σύστημα της χώρας μας δεν έγκειται στην διαφορετική ποιότητα του επιστημονικού επιπέδου των λειτουργών της δικαιοσύνης⁵⁴¹, αλλά (α) στην μεγάλη διαφορά επιπέδου του διοικητικού προσωπικού του θεσμικού φορέα οργάνωσης του δικαστικού συστήματος και (β) στην μεγάλη διαφορά της θεσμικής μελέτης και παρακολούθησης του συστήματος αυτού. Στην χώρα μας είναι πράγματι αδύνατον να φανταστούμε ότι λ.χ. την επόμενη τροποποίηση του ΚΠολΔ θα προπαρασκευάσει στοχοθετικά, συστηματικά, νομοτεχνικά, οργανωτικά ένα τμήμα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, απαρτιζόμενο από εξειδικευμένους στην νομοθέτηση υπαλλήλους. Πράγματι οι νομοπαρασκευαστικές επιτροπές δεν συμπεριλαμβάνουν συνήθως καν κάποιον ανώτερο ή ανώτατο υπάλληλο του Υπουργείου (άμεσο γνώστη λ.χ. του δυναμικού κάθε δικαστηρίου της χώρας, άμεσο γνώστη στατιστικών στοιχείων δικαιοσύνης⁵⁴² κ.ο.κ).

Είναι επομένως ενόψει των ανωτέρω κατανοητό πού πάσχει κυρίως το σύστημα στην χώρα μας σε οργανωτικό επίπεδο και πού χρήζει άμεσης παρέμβασης. Μια παρέμβαση/βελτίωση στα ανωτέρω σημεία σε κεντρικό επίπεδο θα ήταν βεβαίως αθόρυβη και θα εξελισσόταν σε βάθος χρόνου. Καίτοι όμως δεν ανταποκρίνεται στην τρέχουσα έννοια της «μεταρρύθμισης», είναι η πιο αναγκαία εξ επόψεως οργανωτικής υποδομής της δικαιοσύνης. Η ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού διοικητικού οργάνου (ενός «Apparat» για να χρησιμοποιήσουμε την καθιερωμένη γερμανική έκφραση) ως και μιας κεντρικής δομής, θα βοηθούσε αυτονόητα (και αποκεντρωμένα) και στην οργάνωση των κατά τόπους δικαστηρίων, όπου σωστά παρατηρείται στην έκθεση: «Ένα δικαστικό σύστημα, αλλά και κάθε μεμονωμένο δικαστήριο, ως κρατικός θεσμός που παρέχει υπηρεσίες στους πολίτες και τις επιχειρήσεις, χρειάζεται αποτελεσματική διοίκηση. Και μια τέτοια διοίκηση δεν είναι εφικτή χωρίς επαγγελματισμό, χωρίς, δηλαδή, εμπειρία και εξειδίκευση των προσώπων που θα την ασκήσουν».

541. Δικαστές και ακαδημαϊκοί δεν έχουν εμφανείς διαφορές· αντιθέτως, στους δικηγόρους παρατηρείται -σε γενικές γραμμές- ότι για τον μέσο Γερμανό δικηγόρο μπορεί να λεχθεί ότι έχει ένα -τρόπον τινά πιστοποιημένο- στάνταρ κατάρτισης, το οποίο (προφανώς λόγω του αναλογικώς τεράστιου αριθμού των) δεν μπορεί να λεχθεί ασφαλώς για τον μέσο Έλληνα δικηγόρο.

542. Αμφίβολο είναι εάν υπάρχουν συστηματικά και αξιόπιστα τέτοια στοιχεία στην χώρα μας.

Στο πλαίσιο αυτό θεωρούμε ότι στην χώρα μας, όπου η πλήρης διοικητική και οργανωτική αυτονομία των δικαστηρίων είναι ανέφικτη, μια αποτελεσματική κεντρική υπηρεσία θα μπορούσε να δίνει αποτελεσματικές λύσεις. Θεωρούμε δε ως δεδομένο -αλλά για πολλούς λόγους και ορθότερο για τη χώρα μας- το «γραφειοκρατικό» καλούμενο σύστημα. Και επισημαίνουμε, σε συμφωνία με τον Max Weber, ότι ένα (καλώς λειτουργούν) «γραφειοκρατικό» σύστημα είναι το αποτελεσματικότερο σύστημα διοίκησης.

Παρατηρούμε εντούτοις, ότι τα δύο συστήματα που αναφέρονται στην έκθεση («γραφειοκρατικό» και «επαγγελματικό») μπορούν εν μέρει να συνδυαστούν. Έτσι, θα μπορούσε κανείς να αναλογιστεί δύο δοκιμασμένες (στην αλλοδαπή και δη στη Γερμανία) βελτιώσεις του γραφειοκρατικού συστήματος:

(α) Να μπορούν δικαστές των δικαστηρίων της ουσίας να αιτούνται τριετή απόσπαση στον Άρειο Πάγο, όπου ως βοηθοί Εισηγητές να αποκτούν την πολύτιμη εμπειρία της αναιρετικής διαδικασίας.

(β) Να μπορούν να υπηρετούν επί θητεία και μερική απασχόληση καθηγητές πανεπιστημίου ως εφέτες.

Αμφότερα τα συστήματα λειτουργούν από δεκαετιών στην Γερμανία με προφανή θετικά αποτελέσματα.

Παρατηρήσεις ως προς το Κεφάλαιο II

Συμφωνούμε με τις περισσότερες από τις διαπιστώσεις της έκθεσης, οι οποίες απηχούν την κοινή αίσθηση όλων όσων ασχολούνται επαγγελματικά με το δικαστικό μας σύστημα.

Οι διασπάσεις και συγχωνεύσεις δικαστικών υπηρεσιών είναι ένα από τα κατ' εξοχήν ζητήματα για την επίλυση του οποίου απαιτείται να έχει κανείς πλήρη (στατιστική, διοικητική κ.ο.κ.) εικόνα της υπάρχουσας κατάστασης. Συνεπώς το μόνον που μπορούμε να παρατηρήσουμε επ' αυτού είναι ότι τα μέτρα αυτά είναι ασφαλώς μέσα σ' αυτά που θα πρέπει κανείς να αναλογιστεί και είναι και προφανώς αποτελεσματικά. Ειδικώς ως προς την διάσπαση του Πρωτοδικείου Αθηνών, καλό είναι να ληφθεί υπόψη ότι η οργάνωση των επαγγελματιών της δικαιοσύνης (μεμονωμένων δικηγόρων, δικηγορικών εταιρειών, νομικών τμημάτων μεγάλων οργανισμών και τραπεζών, αλλά και του Δημοσίου) έχει εδώ και δεκαετίες προσαρμοστεί στην ύπαρξη ενιαίου Πρωτοδικείου Αθηνών. Το ίδιο ισχύει και για την πρόταση περί ενοποίησης της πρωτοβάθμιας δικαιοσύνης, με κατάργηση των Ειρηνοδικείων. Δεν γνωρίζουμε αν είναι από πολλές απόψεις δυνατόν να συγκεντρωθεί η δικαστική ύλη μόνο στα Πρωτοδικεία. Προτείνουμε ως εκ τούτου την ενδελεχή μελέτη όλων των επιπτώσεων που θα είχε μια τέτοια κίνηση.

Θεωρούμε ότι ο πρώτος βαθμός δικαιοδοσίας είναι εξαιρετικά σημαντικός, ιδίως στο επίπεδο της ουσιαστικής έρευνας των υποθέσεων. Και γι' αυτό η εμπειρία των δικαστών του πρώτου βαθμού είναι αναγκαία. Το σύστημα των προαγωγών είναι όμως συνυφασμένο με την απομάκρυνση, λόγω ηλικίας, από τα πρωτοβάθμια δικαστήρια ακριβώς των έμπειρων δικαστών. Θα είχε επομένως ενδιαφέρον να εξετασθεί ένα σύστημα στο οποίο, μέρος τουλάχιστον των πρωτοδικών, προφανώς με άλλον τρόπο εισαγωγής στη δικαιοσύνη, θα παραμένουν στον βαθμό αυτό μέχρι τη συνταξιοδότησή τους.

Συμφωνούμε ως προς την διαβάθμιση των δικαστηρίων, και ως προς το αίτημα για «περισσότερη δικαιοσύνη για τους δικαστές». Προσθέτουμε μια ενδιαφέρουσα συγκριτική παρατήρηση: στην Γερμανία (που όμως είναι ομόσπονδο κράτος) θεωρείται ότι ανήκει στον στενό πυρήνα της προσωπικής ανεξαρτησίας του δικαστή το αμετάθετο (τόσον οριζοντίως, ήτοι σε άλλο ομοιόβαθμο δικαστήριο, όσον και καθέτως, ήτοι δια προαγωγής σε ανώτερο δικαστήριο). Βεβαίως η ρύθμιση αυτή δεν μπορεί να ισχύσει σε κράτη με κεντρική διοίκηση ως είναι η χώρα μας.

Θα είχε ενδιαφέρον αν εξετασθεί ένα σύστημα, στο οποίο οι δικαστές κατώτερων δικαστηρίων, με συγκεκριμένα κριτήρια και προϋποθέσεις, θα υπηρετούσαν για μικρά χρονικά διαστήματα σε ανώτερα, προφανώς με βοηθητικό ρόλο, με σκοπό την εξοικείωσή τους.

Θεωρούμε δυσχερή την εφαρμογή της πρότασης «έαν συμβεί, κατά το χρόνο της τοποθέτησης, να μην υπάρχει κενή θέση σε δικαστική υπηρεσία της κατώτερης κατηγορίας, λόγω του ότι οι εκεί υπηρετούντες θα πρέπει να συμπληρώσουν τον ελάχιστο χρόνο παραμονής» να καταλαμβάνει ο τοποθετούμενος μόνο προσωρινά οργανική θέση σε δικαστική υπηρεσία ανώτερης κατηγορίας και να επιστρέψει στην θέση κατωτέρας κατηγορίας.

Τέλος, αν και αντιλαμβανόμαστε την επιφύλαξη των συντακτών του κειμένου αναφορικά με την ίδρυση ποινικών τμημάτων, πρέπει να σημειώσουμε ότι, γενικότερα μάλιστα, η εξειδίκευση όλων των επιμέρους κλάδων του δικαίου, ιδίως του ιδιωτικού, καθιστά δυσχερή την αποτελεσματική αντιμετώπιση από τους δικαστές όλων των υποθέσεων. Θα πρέπει και το πρόβλημα αυτό να εξετασθεί, τουλάχιστον στα μεγάλα πρωτοδικεία. Ως παράδειγμα αναφέρουμε τον Κτηματολογικό Δικαστή, η εμπειρία από τη θέσπιση του οποίου είναι όχι μόνο θετική, αλλά και επιβεβαιωτική της ανάγκης υπάρξεως δικαστών για κατηγορίες υποθέσεων.

Ως προς το πρόβλημα των Γραμματέων, συμφωνούμε στην επιμήκυνση του ωραρίου, με την εξής επισημείωση: Ο/Η Γραμματεύς στα ποινικά δικαστήρια, και ιδίως στα σημαντικότερα, γράφει με το χέρι από τις 9.00 έως τις 15.00. Επομένως, όποιο παράπονο και εάν προβάλλει, τυπικώς τουλάχιστον έχει κάποιο δίκαιο. Μόνον η μαγνητοφώνηση των πρακτικών θα επιλύσει το σχετικό πρόβλημα, αφού θα ελαφρύνει την εργασία του, έτσι ώστε να μπορεί κανείς να απαιτήσει την μακρότερη παρουσία του.

Παρατηρήσεις στο Κεφάλαιο IV

Νομίζουμε ότι η ίδρυση και λειτουργία της ΕΣΔΙ μόνον θετικά μπορεί να αποτιμηθεί. Επίσης συμφωνούμε ότι η κατάρτιση θα πρέπει να έχει πρωτίστως πρακτικό προσανατολισμό και να μην αποτελεί επανάληψη πανεπιστημιακής διδασκαλίας (αν και αυτό είναι σε πολλές περιπτώσεις χρήσιμο).

Δεν έχουμε κάποια παρατήρηση για τις λεπτομερέστερες προτεινόμενες ρυθμίσεις (ως προς την διάκριση των διδασκόντων κ.λ.π.).

[Ως μη ειδικοί επί των σχετικών ζητημάτων, δεν έχουμε παρατηρήσεις ως προς τα Κεφάλαια V, VI, VII και VIII].

Παρατηρήσεις στο Κεφάλαιο IX

Στο κεφάλαιο αυτό εκτίθενται σκέψεις και προτάσεις για τους λειτουργούς και εν γένει επαγγελματίες που μετέχουν στο έργο της δικαιοσύνης. Ειδικώς όσον αφορά στην περίπτωση των δικηγόρων, η εμπεριεχόμενη στο κείμενο πρόταση να ελεγχθεί άμεσα ή έμμεσα (μέσω της αυστηροποίησης των εξετάσεων) ο αριθμός των δικηγόρων δεν μας βρίσκει σύμφωνους, αλλά, επιπλέον, δεν νομίζουμε ότι είναι και συμβατή με την υποχρέωση της χώρας για το άνοιγμα των επαγγελμάτων. Εξάλλου, η πρόταση για συγκεκαλυμμένο (παρ. 85) έλεγχο, μέσω των εξετάσεων, είναι και θεσμικώς μη αποδεκτή, πέραν του ότι δεν μπορεί να εξασφαλίσει έλεγχο του αριθμού των δικηγόρων, διότι ο σκοπός των εξετάσεων είναι ο ποιοτικός και όχι ο αριθμητικός έλεγχος.

Άλλο, βεβαίως, το ζήτημα αν θα μπορούσαν να εισαχθούν κριτήρια εξέλιξης των δικηγόρων, ιδίως κατά την προαγωγή τους σε δικηγόρους στα ανώτατα δικαστήρια.

Παρατηρήσεις στο Κεφάλαιο X

Στο κεφάλαιο αυτό προσθέτουμε, ως πρόταση, την ανάγκη δημιουργίας μιας καθολικής βάσης δεδομένων, όλων των δικαστικών αποφάσεων, όλων των δικαστηρίων, ανά θεματική ενότητα. Σήμερα αυτό γίνεται, μέχρι ενός σημείου, με πρωτοβουλία άλλων ιδιωτικών ή δημόσιων φορέων, όχι όμως της ίδιας της δικαιοσύνης. Έτσι, αφενός ενδέχεται να μην είναι πλήρης η σχετική βάση, αφετέρου δεν είναι προσβάσιμη πάντοτε και σε όλους και ιδίως στους ίδιους τους δικαστές.

ISBN: 978-960-562-412-5

15342